„Doctor evangelicus", nový církevní učitel sv. Antonín Paduánský

Dr J. Kap. Vyskočil

Listem nynějšího slavně panujícího papeže Pia XII. ze dne 16. ledna 1946 »Exulta Lusitania felix« byl sv. Antonín Paduánský, dosavade známý jako velký divotvůrce, oblíbený světec všech věřících i nevěřících v nejrůznějších životních potřebách, prohlášen slavnostně učitelem celé katolické církve — doctor ecclesiae universalis.

Zdá se přímo divným, že tento světec, o jehož učenosti svět málo věděl, byl z čista jasna ozdoben titulem, jejž církev dává mužům nejen veliké svatosti, nýbrž také veliké učenosti. Než tento údiv přestane, přečteme-li zmíněný list apoštolské stolice a sledujeme-li vznik a začátky františkánské theologické vědy, jejímž prvním představitelem jest právě sv. Antonín Paduánský. Ne nadarmo bylo generální studium františkánského řádu v Římě, jež r. 1933 17. května bylo povýšeno papežem Piem XI. na papežskou universitu se všemi právy a privilegiemi udíleti akademické hodnosti, od počátku svého založení zasvěceno ochraně sv. Antonína a je známo obecně jakožto kolej sv. Antonína v Římě (Collegium s. Antonii Roma, Via Merulana 124).

V listě, jímž se prohlašuje sv. Antonín učitelem církve, praví papež Pius XII. asi toto: Jako jinoch vstoupil Antonín do řádu řeholních kanovníků sv. Augustina a tam po jedenáct let se učil řeholním ctnostem a zároveň obohacoval svého ducha poklady nebeského učení. Dojat mučednickou smrtí a oslavou prvních Františkových misionářů z Maroka, vstoupil do řádu Františkova, chtěje se oddati podobnému dílu misijnímu s vroucí touhou po mučednictví pro víru Kristovu. Ale prozřetelností Boží upadl do nemoci a, když se vracel, byl na zpáteční cestě zanesen bouří k břehům italským. V Italii se účastnil generální kapitoly a po ní jako neznámý cizinec žil nějaký čas ve skrytě.

Když však vešla ve známost jeho nebeská moudrost, ustanoven byl samým zakladatelem Františkem, aby vyučoval mladé kleriky

řádové Písmu sv. (theologii).[1]) Tím se stal prvním řádovým učitelem v Bologni, později v Toulousu a Montpellieru. Jako veliké světlo rozlévala se učenost Antonínova a stejně i jeho kázání, jak o tom svědčí vrstevníci i pozdější svědectví, jednohlasně vynášejíce nejvyššími chválami jak jeho moudrost, tak i mohutnost řeči. Kdo pozorně se začte do Antonínových »Řečí«, pozná ihned, jak byl Antonín neobyčejným znatelem Písma sv. a jak i v bádání o theologických dogmatech byl znamenitým theologem a v asketických a mystických úvahách vynikajícím učitelem. To vše jako jakýsi poklad božského řečnictví může všem kazatelům poskytnouti nemalou pomoc. Díla jeho jsou jakousi duchovní zbrojnicí, z níž zvláště duchovní řečníci mohou hojně čerpati velmi mohutné důkazy na obranu svaté pravdy, na potírání bludů a na záchranu ztracených lidských duší na pravou cestu. Poněvadž pak Antonín nejčastěji užívá svědectví a myšlenek z Evangelia, právem a zásluhou byl poctěn názvem: evangelického učitele — doctor evangelicus.

Z tohoto pramene, neustále bohatě tekoucího, mnozí učitelé theologie a hlasatelé slova Božího čerpali a doposud mohou čerpat, zvolí-li si sv. Antonína za duchovního vůdce a učitele církve. Tohoto přesvědčení byli sami římšti papežové. Tak Sixtus IV. ve svém listě »Immensa« ze dne 12. března 1472 napsal tato slova: »Blahoslavený Antonín Paduánský vycházeje jako světlo z výšin nebes, zazářil jako přejasná hvězda přebohatými přednostmi zásluh a ctností, hlubokou moudrostí ve všech božských věcech, učeností a přehorlivým hlásáním pravou víru naši a katolickou církev osvítil, ozdobil a upevnil.« Také Sixtus V. ve svém apoštolském listě, vydaném ze dne 14. ledna 1586, píše takto: »Blažený Antonín Lissabonský byl muž vynikající svatostí a mimo to opatřen božskou moudrostí.« A papež Pius XI. v apoštolském listě, vydaném na

[1]) List sv. Františka sv. Antonínu, jehož znění nám celkem zachovala Cronica XXIV generalium v Anal. Franciscana III. List papežův jej uvádí v tomto znění: »Antonio, episcopo meo, frater Franciscus salutem. Placet mihi, quod sacram theologiam legas fratribus, dummodo inter huiusmodi studium sanctae orationis et devotionis spiritum non extinguas, sicut Regula continetur.« Jeho pravost jest obecně uznávána s výjimkou jen P. Sabbatiera, který však popírá jeho pravost ze své známé these o přímé nenávisti Františkově k vědě a studiu vůbec. Viz o tom H. Felder: Gesch. der wissen. Studien im Franziskanerorden, Freib. in Br. 1904, str. 135—6.

oslavu 700. výročí blažené smrti sv. Antonína, ze dne 1. března 1931 k biskupu paduánskému Eliáši Dalla Costa, nynějšímu kardinálu a arcibiskupu florentskému, vynáší božskou moudrost, kterou byl bohatě obdařen tento františkánský apoštol a snažil se obnoviti neporušenost a svatost Evangelia. Praví: »Paduánský divotvůrce osvítil svůj bouřlivý věk, veskrz nakažený zvrácenými mravy, křesťanskou moudrostí a takořka zalil slastí svých ctností... (v Italii), zvláště jeho apoštolská síla a horlivost zazářily, kdež také nejvíce a nejobětavěji pracoval. Ale i v četných krajích francouzských a mezi svými krajany Portugalci, Afričany, Italy, Francouzi a vůbec všude, kde znamenal, že jest třeba katolické pravdy, bez ohledu na rozdílnou národnost všecky objímal svou neúnavnou horlivostí. Proti bludařům, zvláště Albingenským, Katarům a Patarenům, kteří tou dobou skoro všude zuřivě se snažili uhasiti světlo bratrské víry v duších křesťanských, bojoval houževnatě a šťastně, takže byl právem nazván »kladivem bludařů«.

A nelze nevzpomenouti ani oné nejvyšší chvály, kterou vzdal Antonínovi již papež Řehož IX., který, slyše sv. Antonína kázati a poznávaje jeho podivuhodný způsob života, nazval paduánského kazatele »Archou Zákona« a »Pokladnicí Písma svatého«. A při kanonisaci jeho, kterou týž papež vykonal dne 30. května 1232 po uplynutí necelých 11 měsíců od jeho svaté smrti, sám prý zapěl antifonu ke cti sv. Antonína: »Ó výborný učiteli, církve svaté světlo, blahoslavený Antoníne, milovníče Božího zákona, pros za nás Syna Božího.« Z toho důvodu pak hned na počátku byla vzdávána sv. Antonínu úcta jako církevnímu učiteli tím, že k jeho úctě byla v římském misálu vložena mše sv. z formuláře o učitelích církevních. A tato mše i po opravě sv. Pia V. zůstala v řádu sv. Františka a v diecésích Paduánské, Lissabonské a diecésích Brazilských u obojího kleru až do naší doby.

Z toho také, jak dále praví papež, od prvních dob po kanonisaci vznikl i zvláštní způsob zobrazování sv. Antonína jako velikého františkánského apoštola věřících tak totiž, že ho zobrazují, kterak v jedné ruce drží otevřenou knihu nebo má ruku u otevřené knihy (Písma sv.), jež jest ukazovatelem moudrosti a učenosti jeho, a v druhé drží plamen ohně jakožto symbol planoucí víry. Proto není divu, že nejen z řádu františkánského, nýbrž i s mnoha stran od slavných mužů byly podány žádosti o udělení titulu církevního

učitele paduánskému Divotvůrci; zvláště pak u příležitosti 700. výročí jeho blažené smrti a kanonisace byly podány snažné prosby již papeži Piu XI. Proto svěřil papež celou záležitost přísnému zkoumání zvláštní komise, aby se shledalo, zda jsou splněny podmínky, stanovené papežem Benediktem XIV. k prohlášení církevního učitele: totiž vynikající svatost života, vynikající učenost a prohlášení nejvyšší hlavy Církve. Když to vše bylo v kongregaci dne 12. června zjištěno, vydal papež Pius XII. list ze dne 16. ledna 1946, jímž se svatý Antonín slavnostně prohlašuje učitelem celé Církve. Papež si zvolil úmyslně toto datum k vydání prohlášení, poněvadž dne 16. ledna slaví františkánský řád svátek oněch prvních františkánských mučedníků marokánských, jejichž mučednická oslava pohnula kdysi sv. Antonína, aby vstoupil do řádu sv. Františka. Papež proto výslovně píše také ke konci listu: »Dáno v Římě... dne 16. ledna na svátek Prvomučedníků františkánských roku 1946, pontifikátu našeho roku sedmého.«

Vstupem do nového řádu Františkova si měl získati Antonín korunu mučednickou, ale místo této si získal korunu církevního učitele. Mladistvý Ferrante de Bouillon, vychován a vzdělán v řádě augustiniánském, vstupuje pod jménem Antonín již jako hotový kněz a učenec Písma sv. do vznikajícího řádu františkánského a spojuje takto tradici augustiniánskou se vznikajícími prvky školy františkánské. Stává se tak předchůdcem oněch znamenitých pozdějších františkánských myslitelů, kteří na podkladě augustinské theologie a filosofie budou dále bádati o hlubokých otázkách theologických a budou je řešiti svým zvláštním způsobem františkánským, spočívajícím i při pokroku na podkladě filosofie Aristotelovy přece vždycky v hlubokých prvních základech na spekulacích sv. Augustina a jeho platonismu. Antonín začíná theologickou vědu františkánskou a stává se průkopníkem a vůdcem jejím, vtiskuje jí první charakteristické známky, které pak po něm prohloubí a upevní pozdější mistři františkánské školy starší v čele se sv. Bonaventurou a mladší v čele s Janem Duns Skotem.

První studium františkánské bylo založeno v Bologni. Bologna jest prvním městem universitním, do něhož přišli minorité nejprve, ovšem nikoli za účelem studií. Sotva se mladá společnost Františkova vžila v Umbrii, když František poslal nejstaršího svého druha Bernarda z Quintavalle do Bologně asi roku 1211. Již v roce 1213

mohla se usaditi družina Františkova trvale v tomto městě, patrně jako nejstarší osídlení mimo Umbrii. V roce 1220 navštívil František Bolognu na zpáteční cestě z Orientu. Při této příležitosti dostáváme zprávu o prvním minoritském studiu v Bologni. Tomáš z Celana a jiní řádoví kronikáři podávají nám dále zprávu o zvětšení tamějšího kláštera okolo roku 1219—20, a to ve spojení se zařízením řádového studia. Rozšíření toto k účelům studijním stalo se ostatně na popud kardinála Hugolina, nebo bylo jím samým provedeno. Aspoň si ponechal vlastnické právo nad ním a upokojil tak sv. Zakladatele, jenž nejdříve poručil bratřím, aby tento klášter, který odporoval původní chudobě a prostotě františkánské, opustili. V téže době začali vyvíjeti činný studijní ruch v Bologni i dominikáni před očima minoritů. Bratr Reginald založil roku 1219 dominikánský klášter v Bologni, v němž ihned byla otevřena theologická škola řádová.

Téhož času, když vzrůstem bratří stal se i Hugolinův dům bratřím Františkovým příliš malým, daroval minoritům svůj dům tehdy nejslavnější profesor práva Accursio, zvaný Veliký čili Glossator, blíže města, zvaný Villa Ricardina. První generální vikáři i ministři řádoví, s výjimkou fr. Alberta Pisánského, byli vesměs žáky nebo profesory práva v Bologni. Na jeho místo nastoupil roku 1221 bolognský notář fr. Eliáš z Kortony. Po něm následoval Jan Parenti, doktor téže fakulty, dále fr. Haymo, lektor z Bologně, fr. Crescentius da Jessi, jenž vynikl jako učenec a spisovatel práva, po něm nastoupil blah. Jan z Parmy, bývalý lektor z Bologně. Tak se stal i sv. Antonín Paduánský v roce 1223 v Bologni řádovým lektorem (profesorem) theologie.

Bohužel nejstarší životopisy jeho nám nepodávají přesných zpráv v tomto ohledu. Antonín vynikal především jako kazatel a tato stránka jeho činnosti zastínila všecky ostatní v očích jeho současníků. Nicméně přece zůstává tomuto podivuhodnému muži zásluha, že prokázal jako lektor a učitel theologie svému řádu neocenitelné služby. Minorité neměli z počátku učitelů theologie ze svého středu, nýbrž byli vyučováni od mistrů cizích. Tak tomu bylo zvláště v Bologni, později v Paříži a Oxfordě. Podle toho bylo vlastně Antonínem založeno první kolegium v plném slova smyslu, první theologická řádová škola podle vzoru dominikánského v Bologni,

jak o tom podává zprávu Jakub z Vitry: »Divinarum scripturarum lectiones, uno eorum docente, singulis diebus audiunt.«[2])

A biograf Antonínův, autor tak zvané Vita alia, jenž měl samostatné informace o sv. Antonínu, a jak sám dosvědčuje, byl očitým svědkem zázraků světcových, praví s určitostí: »Primus enim in Ordine doctoris scholastici exercuit officium, ut sequentium informaret ac confirmaret studium et profectum.«[3]) Bologna byla prvním působištěm sv. Antonína jako řádového učitele. Vedle Bologně však působil Antonín podle nejstarších zpráv životopisných také v Toulousu a Montpellieru ve Francii, kde také bojoval proti Albigenským sám a vychovával mladší spolubratry na misionáře proti nebezpečným kacířům.

Než vedle kazatelské a učitelské činnosti vyniká sv. Antonín také jako spisovatel. Jeho současník a přítel Bartoloměj z Tridentu tvrdí jen obecně, že složil Antonín znamenité řeči. Tento obecný výrok by nám mnoho nepověděl. Na štěstí určitěji se vyslovuje Jan Rigaud, udávaje názvy dvou sbírek jeho kázání: »Nedělní chvalořeči o svatých«. Obě sbírky byly sepsány v Padově. Tyto sbírky jsou bezesporu dílem Antonínovým. Jinak je tomu s jinými spisy, jako jsou komentáře k žalmům, mystický výklad Písma sv. a morální konkordance. Azzoguidi, de la Haye a Wadding připisují tyto spisy s určitostí sv. Antonínu, ale nepodávají pro to žádných důkazů.

Nedělní řeči byly vydány několikráte, ale obyčejně s vynecháním některých míst, nebo s vložkami, čímž se text znešvařil. Tak tomu jest ve vydáních Raf. Maffého a P. de la Haye. Učený minorita Antonín Pagi vydal první panegyrické řeči o světcích (v Bologni 1883), a o Panně Marii (v Padově 1885); ale bohužel, jak sám si stěžuje, podle rukopisu znetvořeného a neúplného z knihovny Magliabecchi ve Florencii. Jiný minorita P. Josa uveřejnil postupně panegyrické řeči o svatých a o Panně Marii podle kodexu, chovaného jako relikvie, v letech 1883—1885. Ještě lepšího vydání se podjal učený kanovník paduánský A. M. Locatelli pod jménem: Řeči sv. Antonína (Sermones s. Antonii, Paduae) podle nejstarších

[2]) Jac. de Vitriaco Hist. occident., ed. Franc. Moschus, Duaci 1597, ex officin. Balthas. Belleri, 333.

[3]) Ant. Josa, Alia vita S. Ant. ... saec. XIII exeunte conc. Bononiae 1883, str. 91.

rukopisů v Casani a ve Vatikáně, z nichž však vyšlo dosud jen 5 menších svazků, ježto pilný tento sběratel předčasně zemřel.

Všecky řeči tyto byly sepsány, jak ostatně skoro všecka středověká kázání, v latině. Z toho mnozí literární historikové soudili mylně, že byly proneseny také latinsky. Ale tato mínění před výsledky nejnovějších bádání o kazatelích středověkých již neobstojí. Dnes jest již jisto, že kromě řečí, které byly výlučně proneseny ke kleru, užívali řečníci a kazatelé řeči vulgární čili lidové. Ale, když chtěli je zachovati psané pozdějším věkům a je tak uveřejnili, psali je latinsky, ježto byli přesvědčeni, že tím, kdyby k tomu používali řeči lidové (»barbarské«), by jejich díla pozbyla ceny před světem. Proto užívali při psaní a publikacích svých řečí jen řeči vědecké, latinské, řeči církevní. Toto trvalo ještě mnoho (set) let po sv. Antonínu. Latinsky psal své jinak lidové řeči Vincenc Ferrarský, Bernardin Siennský, Jan Kapistrán a mnoho jiných kazatelů a misionářů až do 15. a 16. století. Chtěli tím dáti někteří svým myšlenkám formu více literární, jiní formu trvalejší, než byla řeč lidová, a všichni chtěli jistě, aby řeči jejich se četly a ve středověku lid nečetl, nýbrž jen vzdělanci, a ti vyhledávali jen spisy latinské. Tak máme v kázáních sv. Antonína zachovánu formu literární, ale nikoli takovou, jakou byly předneseny lidu. Můžeme jen z obliby jeho kázání souditi, že následoval příkladu svého duchovního otce sv. Františka a že užíval jazyka lidového té doby, a to jak v Italii, tak i ve Francii a po případě ve Španělích.

Ale i přes to, že jsou řeči Antonínovy psány většinou suchým latinským slohem homilií a výkladů Písma sv., přece nesou na sobě ráz jakéhosi mysticismu nebo spíše jisté čerstvé a živé poesie, z níž vystupuje také do popředí trojí pramen, z něhož sv. Antonín čerpal: příroda, vášně lidské a bible. Předně vyniká v nich příroda s bohatstvím symbolismu, obrazů a podobenství, za druhé vášně, a to zvláště ty, které se dotýkají nejmocněji lidského citu a které člověka povznášejí, i které snižují, jako jsou láska, nenávist, bolest, lítost a jiné. Posléze a nejvíce jest to Písmo sv., jež není v jeho kázáních jen snůškou podivuhodných myšlenek, zákonodárným kodexem, nýbrž jest knihou Boží, v níž je všude a vždy Kristus přítomen a žijící, je knihou, kterou nám podává kazatel jako drama našeho života, sklad pravd, potřebných pro spásu naši, je chartou práva, pokladnicí naší naděje. Na adresu Písma sv. praví sv. Antonín, že profánní vědy jsou zpěvy Babylona, zpěvy zastaralé, kdežto theologie, t. j. věda Písma sv. (sacra pagina) jediná předvádí našemu sluchu zpěv nový (»canticum novum«), jehož vzácné melodie obveselují nebe a potěšují zemi.[4])

Ale theologií sv. Antonín podle toho nemyslí jen scholastickou vědu intelektuální, chladnou a suchou, nýbrž vědu, která adoruje, která míří k Bohu nejen rozumem, ale v prvé řadě láskou, která Boha oslavuje jako alfa a omega všeho Stvořitele, Spasitele. Je to věda mystická, thelogia affectiva či contemplativa, v níž světec jde po stopách sv. Augustina, Pseudodyonisia, sv. Jana Damascenského, sv. Bernarda a jiných theologů, a zvláště mystiků.